

УДК: 378:37.012(575.2) (04)
DOI 10.35254/bhu/2022.62.53

Намазбекова А.Н.,
К. Карасаев атындагы БМУ,
аспирант

«ЖУРНАЛИСТИКА» АДИСТИГИНДЕГИ СТУДЕНТТЕРДИН КЕП МАДАНИЯТЫН КАЛЫПТАНДЫРУУДА ТИЛДИК КОМПЕТЕНЦИЯНЫН РОЛУ

Кыскача мазмуну

Бул макалада “Журналистика” адистигинде билим алып жатышкан студенттердин кеп маданиятын калыптандыруунун мааниси, ага байланыштуу тилдик компетенциянын ролу, кеп маданиятын калыптандыруунун жолдору жана ыкмалары жөнүндө сөз жүрөт. Андан тышкары Жогорку окуу жайларында билим алып жаткан “Журналистика” багытындагы студенттердин тилдик компетенциясы жөнүндө түшүнүктөр, аларды окутууда методикалык принциптер, ошондой эле чет тилдерди окутуу методикасынын азыркы ыкмаларынын негизиндеги принциптердин кеңири диапазонун эске алуу жана колдонуу ыкмалары боюнча маалымат берилет.

Түйүндүү сөздөр: журналистика, адистиги, журналист, кеп маданияты, тилдик компетенция, агитация, маалыматтык, аналитикалык көркөм-публицистикалык жанр, массалык-маалымдоо каражаттары, адабий-публицистикалык ишмердүүлүк, тилдик окутуу системасы, ыкмалар.

Намазбекова А.Н.,
БГУ имени К. Карасаева,
аспирант

РОЛЬ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ЖУРНАЛИСТИКА»

Аннотация

В данной статье повествуется о важности формирования речевой культуры студентов, обучающихся по специальности «Журналистика», роли языковой компетенции в связи с ней, способах и методах формирования речевой культуры. Кроме того, представлена информация о понятиях лингвистической компетентности студентов, обучающихся в высших учебных заведениях, методах рассмотрения и использования широкого круга принципов, основанных на современных методиках обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: журналистика, журналист, специальность, культура речи, языковая компетенция, коммуникабельность, информационный, аналитический, художественно-публицистический жанр, средства массовой информации, литературно-публицистическая деятельность, система обучения языкам, методика.

Namazbekova A.N.,
BSU named after K. Karasaev,
a postgraduate student

THE ROLE OF LINGUISTIC COMPETENCE IN THE FORMATION OF SPEECH CULTURE OF STUDENTS MAJORING IN "JOURNALISM"

Abstract

This article tells about the importance of forming the speech culture of students studying in the specialty "Journalism", the role of language competence in connection with it, the ways and methods of forming speech culture. In addition, information is provided on the concepts of linguistic competence of students studying in higher educational institutions, methods for considering and using a wide range of principles based on modern methods of teaching foreign languages.

Keywords: journalism, journalist, specialty, culture of speech, language competence, sociability, informational, analytical, artistic and journalistic genre, mass media, literary and journalistic activity, language teaching system, methodology.

Азыркы заманбап коомдо, глобалдаштыруунун жана кабардар кылып турууда журналисттердин эмгеги зор ааламдаштыруунун шарттарында өлкөдө, дүйнө жүзүндө болуп жаткан жаңылыктар, окуялар менен коомду экендиги талашсыз. Журналист (фр. journal-күндөлүк)-жалпыга маалым-

доо каражаты үчүн кат-кабар топтоо, оңдоп-түзөө, даярдоо менен коом турмушундагы окуялар тууралуу маалымат чогултуп, аны коомчулукка жарыялаган чыгармачыл кызматкер. Ал өз алдынча же ЖМК органындагы штат тутумунда туруп, коомго жеткиликтүү так маалыматты жеткирүүдө жана жогоруда аталган ишмердүүлүктү жакоого акысы бар.

Ал эми журналистика –(фр. *journalisme*, нем. *journalistik*) маанилүү жаңылыктарды басма сөз борбору, теле, радио, интернет аркылуу өз убагында элге жеткирүүчү адабий-публицистикалык ишмердүүлүк; массалык пропаганда жана агитация жүргүзүүнүн бир формасы. Журналистикада коомдогу социалдык-саясий, экономикалык, маданий жактан өнүгүү андагы негизги багыттар жана көрүнүштөр жөнүндө түшүнүк берилет, элдин коомдогу ой-пикирин, көз караштарын калыптандырууга көмөктөшөт.[3, 97 б.]

Журналистика адистигинде билим алып жаткан студенттердин жана ошондой эле журналистика аймагында иштөө учурунда алардын орду, болочок журналисттин өз ишинин мыкты адиси болуусу үчүн кандай кесипкөйлүк сапаттар талап кылынары, ал сапаттарды калыптандыруунун жолдору жана ыкмалары жөнүндө кеп кылууну туура көрдүм.

Өз кесибинин мыкты адиси болуу үчүн болочок журналист төмөнкүдөй кесипкөйлүк сапаттарга ээ болууга тийиш:

- тилинин так, жатык, бай, көркөм, ыраттуу, мазмундуу болуусу;
- Өз эне тилинен тышкары азыркы заманбап талаптарга ылайык орус жана чет тилдерин билүү;
- дүйнө тааныманын кең болуусу;
- аналитикалык ой-жүгүртүү алуусу;

Эгерде, мурда журналистика телевидение, радио жана басма сөз болуп интернет айдынын кошпогондо үч багытка гана бөлүнсө, азыркы тапта “конвергенттик журналистика” деген түшүнүк пайда болгон. Бул латын тилинен алынган, котормосу “жакындаштыруу” деген маанини билдирет, б.а. бардык багыттарды айкалышуусу, интеграция болуусу. Демек, азыркы талаптарга ылайык журналист “конвергенттик” да болуусу зарыл, тагыраак айтканда, бир эле маалыматты бири-бирине жуурулушкан, айкалышкан түрдүү каналдар, түрдүү ыкмалар менен таратууга жөндөмдүү болууга тийиш. Учурда так багыттарга бөлүү жоюлуп, интеграцияланып калгандыгына байланыштуу журналист ар тараптуу болуп, бир нече жолдор менен учкай маалымат бере алгандай мүмкүнчүлүккө ээ болуусу керек. Бул жагдайда башкы талап адамдар жана маалыматтар менен иштөөсү, ошол маалыматты коомчулукка жеткирүүгө кызыктар болуусу жөндүү.

Мындан тышкары, журналистиканын маалыматтык, аналитикалык жанрдагы, көркөм-публицистикалык ж.б жанрларга бөлүнгөндүгүнө байланыштуу, журналисттин кеби ошол жанрлардын өзгөчөлүгүнө жараша дал келип, айкалышып туруусу абзел. Маалыматтык-аналитикалык берүүлөрдө анын кеби так, даана аргументтер менен, фактылар менен коштолуп турса, көркөм-публицистикалык берүүлөрдө кеби көркөм жана бай уккулуктуу болууга тийиш, аны менен катар катар коомго так маалымат жеткирүүсү зарыл.

Журналисттин эң биринчи куралы анын тили, кеби. Ушул жерден окумуштуу Сулайман Рысбаев өзүнүн

“Сөз жөнүндө сөз” аттуу китебинде: “Сөз маданияты, сөздүн энергиясы, деген түшүнүктөр бар. Сөздүн салмагы, күчү, өңү, даамы, жыты бар. “Сөздү билген адам сүйлөсө, ырдап тургансыйт”-деп айтылат эл ичинде да бекеринен айтылган эмес. Сөздү туура сүйлөөнүн мааниси өтө чоң. Кыргыз тилинде түндүк, түштүк, ичкилик диалектилер бар эмеспи. Ар бир жактын өзгөчөлүктөрү байкалат. Ал эми ар тараптын башын бириктирген борбор калаа Бишкекте, анын ичинде бардык тармактар жана коомдук транспорттон баштап алсак сүйлөө маданияты таптакыр башкача калыптанып калган. Маселен, барчык, келчик деп айтпай берчибиз, барчубуз. келчибиз ж.б. Көчө сөздөрү расмий чөйрөгө чейин колдонулуп жатат”[5, 29 б.] -деп белгилейт.

ЖОЖдордо болочок адисти даярдап жаткан мезгилде студенттин тилдик компетенттүүлүгү жөнүндө сөз жүрүүгө тийиш. Тилдик компетенцияны окутуунун натыйжалуу системасын түзүү үчүн тилдерди окутуу практикасында дидактикалык, жалпы эле жеке методикалык принциптердин, ошондой эле чет тилдерди окутуу методикасынын азыркы ыкмаларынын негизиндеги принциптердин кеңири диапазонун эске алуу жана колдонуу керек. Тилдик компетенция түшүнүгүнүн маанисинин өнүгүшүн талдоо көрсөткөндөй, бул термин тилдик билимдердин, шык – жөндөмдөрдүн жыйындысын билдирет, аларды билүү ишмердигинин ар түрдүү чөйрөсүндө үйрөнүлүп жаткан тилдин нормасына ылайык башка тилде сүйлөөгө мүмкүндүк берет, ошондой эле үйрөнүүчүлөрдүн тил жөндөмдөрүнүн өсүшүнө жардам берет. Тилдик компетенттүүлүктүн жогорку деңгээли тил үйрөнүүнүн ыкмаларын ийгиликтүү өздөштүрүүнү камсыздайт. Тилдик компетенттүүлүк башка бирөөнүн кебин адекваттуу кабыл алуу, аңгемелешкен адамдын интенцияларын жана модалдуулугун таанып билүү, чочундардын тилине баа берүүнүн жана, акырында социомаданий контексттен алып караганда адекваттуу жооп берүүнү түзүү жөндөмдөрүнүн жыйнагы.

Учурда өлкөнүн журналисттеринин ишмердүүлүгү жогоруда саналган талаптарга жооп берер-бербестигин талдоо максатында айрым белгилүү журналисттердин, окумуштуулардын ой-толгоолоруна токтолууну туура көрдүк.

Белгилүү кыргызстандык журналист, алып баруучу, диктор Айнура Кабатай кызы “Спутник” радиоусуна берген интервьюсунда мындай маалымат берген: “Бүгүнкү күндө кеп маданияты апаатка учурап, тилекке каршы аны көзөмөлгө алган көркөм кеңеш жок. Журналисттер коомдун күзгүсү болгондуктан, алар адабий тилдин нормасын сактап, туура сүйлөөдө элге үлгү болуусу керек. Советтер Союзу учурунда кеп маданиятын көзөмөлгө алган көркөм кеңеш бар эле. Алар диалект сөздөрдү колдонууга уруксаат бермек түгүл, жаңылыктарды окуп жумуштан айдаган учурлар болгон. Азыркы кезде тилекке каршы, бул нерселерге көңүл бурулбай келет.

“Нукура кыргыз журналистикасы” мектебин негиздөөчүлөрдүн бири Айбек Байымбетов мындай дейт: “Нукура кыргыз журналистикасы” дегенде эле алгач кыргыз тилинин тазалыгын жана маалымат берүүдөгү ордун, маанилүүлүгүн, улуттук баалуулуктарды карманган, адамдын моралдык-этикалык принцибин, себептерин жогору койгон журналистика болуусу керек. Бизде кыргыз журналистикасынын деңгээли өтө жогору эмес. Тагыраак айтканда, түп нускадан, биринчи булактан маалымат алып

берген денгээлге чыга элек. Дүйнөлүк өнүгүүнүн тенденциясынын денгээлине чыга элек деп айтууга болот. Журналист болобу, окумуштуу-изилдөөчүлөр болобу, ким болбосун өзүнүн чыгармачылыгын, илимий-ишинин кыргыз тилинде жүргүзүүгө аракет кылуусу керек. Ошондо кыргыз тили биринчи булактан маалымат алып жеткирген тилдерге кирип баштайт деген ишеничтемин. Кыргыз журналистикасындагы экинчи бир көйгөй, журналисттердин кесиптик денгээлинин төмөндүгүндө. Толук эмес билим алышып, кара курсактын, оокат кылам дегендиктин айынан тилдик сапатты, кесипкөйлүктү сактабай иштеп жаткандыктан улам бул тармактын бедел-ти тушуп жаткандай. [6, 3 б.]

Жогорудагы пикирлерге саресеп салсак дээрлик бардыгына журналисттин кесипкөйлүк сапаттарынын сап башында анын тилинин тазалыгын, тууралыгын, көркөмдүгүн башкача айтканда анын кеп маданиятын койгондугун байкоого болот.

Кеп маданияты-бул термин, негизинен, сүйлөөнүн, жаза билүүнүн негиздерин, сапаттарын, теориялык жагдайларын, категориялык талаптарын, нормаларын изилдеген илим дегенди түшүндүрөт.

Биринчиден, объективдүү көз караш боюнча кеп маданиятын тигил же бул доордо жашаган коомдун кебинин ал-абалын изилдеген филологиялык илимдин бир бөлүгү.

Экинчиден, нормалдаштыруу теске салуу көз карашы боюнча кеп маданияты адамдардын ортосундагы пикир алышуунун канааттандыруу үчүн тилди колдонуунун эрежелери, өбөлгө-принциптери жөнүндөгү филологиялык илимдин бир тармагы башкача айтканда кеп маданияты-бул кептин нормативдүүлүгү. [2, 5 б.]

Демек, бул аныктамаларга таянсак, кеп маданияты – бул кептин нормативдүүлүгү, белгилүү бир эрежелерге, принциптерге ылайык тилди колдонуу, тактап айтканда кептин тууралыгы, тазалыгы, тактыгы, мазмундуулугу. Окуучулардын маданиятын калыптандырууда зарыл болгон жагымдуу маалыматтык-билим берүү чөйрөсүн түзүү зарыл [].

Келечекте боло турчу журналисттердин кебинин кеп маданиятынын эреже-принциптеринин талаптарына жооп бергендей денгээлде болушу жана алардын кеп маданиятын калыптандыруу аларды даярдоодогу бирден-бир орчундуу милдеттерден болуп саналат.

“Журналистика” адистигинде билим алып жаткан студенттердин кеп маданиятын, кебинин тууралыгын, тактыгын, сөз байлыгынын, орчундуулугун, таасирдүүлүгүнүн калыптандыруу өз ичине көптөгөн иш-аракеттерди камтыйт. Эң эле биринчиден, болочок журналисттин

кеби адабий тилдин нормасында туура жана таза болуу керек. Ал өз кебинде ар түрдүү диалектилерден, жаргондордон, мите(паразит)сөздөрдү колдонбоосу шарт. Бул үчүн жогорку окуу жайында “Журналистика” багытында окуп жаткан студенттерге сабакта атайын машыгуу-көнүгүү иштери жүргүзүлөт. Мисалга алсак, текст менен иштөө(пресс-релиз, эссе жазуу аны менен катар студенттин сөз байлыгына да баа берүү); орфоэпиялык сөздүктөр менен иштөө; кебинин бай жана көркөм болушу үчүн макал-лакаптардын маанисин чечмелөө, көркөм тексттерди окуп, талдоо; ыр жаттоо жана көркөм айтуу, интонацияны басымды туура коюунун үстүндө иштөө; өз кесибинин мыкты адиси болгон журналисттер менен жолугушууларды уюштуруп, алардын кеп кеңешин угуу, тажрыйбасын үйрөнүү, ж.б.у.с. көптөгөн иш-аракеттер жүрүзүлсө, максатка ылайыктуу болмокчу.

Кеп маданияты сүйлөөчүүнүн коммуникативдик сапаттарынын жыйындысын, системасын изилдөөчү илим деген да көз караштар бар (Б.Н.Головин, С.Ж.Мусаев). Сүйлөөчүнүн коммуникативдик сапаттарына анын кебинин тууралыгы, тазалыгы, түшүнүктүүлүгү, образдуулугу, адептүүлүгү, орундуулугу, таасирдүүлүгү, мазмундуулугу, уккулуктуулугу кирет.[1, 4 б.]

Студенттин кеп маданиятын калыптандыруу анын сүйлөө маданиятын жана жалпы эле маданиятын, адеп-ахлагын, ички жан дүйнөсүн өнүктүрүү максатын көздөйт.

Адабияттар

1. Головин Б.Н. *Культура речи* / Б.Н.Головин. - Москва, 1991. - 223 с.
2. *Кыргыз тилинин лингвистикалык маалымдамасы*. - Бишкек, 2015. - 180 с.
3. “Кыргызстан” улуттук энциклопедиясы. - Бишкек, 2011. - 3-том. - 374 с.
4. Мусаев С.Ж. *Кеп маданияты* / С.Ж.Мусаев. - Бишкек 2011. - 126 с.
5. Рысбаев С. *Сөз жөнүндө сөз* / С.Рысбаев. - Бишкек, 2021. - 100 с.
6. *Улут сыймыктары // Кыргыз туусу, 2021. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: kyrgyztuusu.kg http://kyrgyztuusu.kg › uploads › 2021/08 (дата обращения: 22.10.2022)*
7. Бахтиярова В., Косолапова И. *Информационно-образовательная среда профессионально-образовательных организаций, как условие достижения нового качества образования* / В. Бахтиярова, И. Косолапова // *Вестник Бишкекского государственного университета им. К. Карасаева, 2019. - №4(50). - С.135-137.*